

УДК 342: 340.12 (477)

МОВНІ ЗАСОБИ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Т. Дудаш

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: tamara.dudash@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-4424-052X*

Статтю присвячено загальній характеристиці мовних засобів правової аргументації. Встановлено, що виклад правового аргументування варто робити у порядку «точка зору–аргумент», оскільки така послідовність сприятиме кращому ідентифікуванню аргументувальних конструкцій. Виявлено, що на сьогодні у правовій системі України таку послідовність викладу правової аргументації можна простежити у деяких постановках Великої Палати Верховного Суду. Наголошено, що мовні засоби допомагають як ввести елементи аргументувальних конструкцій – засновки (аргументи) та висновки (точки зору), так і поєднати аргументувальні конструкції між собою. Такими мовними засобами є лексика й синтаксис. Констатовано, що лексичні мовні засоби правової аргументації можуть слугувати індикаторами певних елементів аргументувальних конструкцій. Проаналізовано такі слова-індикатори та їхнє використання в аргументувальній практиці у правовій системі України. З'ясовано, що у правовій аргументації лексичні й синтаксичні засоби не завжди вживають правильно, а тому вони не завжди правильно вказують на певний елемент аргументувальної конструкції.

Ключові слова: мовний індикатор, аргументувальна конструкція, точка зору, аргумент.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2022.74.012>

Вступ. Питання про мовні засоби правової аргументації поки не поставало в українських її дослідженнях. Проте вже протягом десятиліть воно є предметом прискіпливого аналізу представників прагматодіалектичного підходу до аргументації загальної та правової. Йдеться, зокрема, про праці дослідників нідерландської школи аргументації: Ф. Ван Ємюрена, П. Гоутлосера, Ф. Снук-Генкеманс [18], А. Ван Різа [1], Е. Фетеріс, Г. Кластергауса, Дж. Плага [13]. Як зазначив Ф. Ван Ємюрен, аналіз мовних засобів правової аргументації можна вважати емпіричним рівнем її дослідження [19, с. 573]. Водночас у дослідженнях представників нідерландської школи аргументації йдеться про розуміння мовних засобів аргументації як індикаторів (показників) певних елементів аргументувальних конструкцій – аргументів (засновків) чи точок зору (висновків)^{1*}.

Мовні засоби правової аргументації значною мірою є такими ж, як і мовні засоби аргументації загальної, з тією відмінністю, що для мови права характерні свої домінівні синтаксичні конструкції, що неодмінно впливають на вжиті лексичні засоби

*П. Гоутлосер встановив, що поняття «висновою», «теза», «твердження», «дебатована позиція», які використовують у різних підходах до розуміння й дослідження аргументації, цілком збігаються або є дуже подібними з поняттям «точка зору», що його використовують у прагматодіалектиці [5, с. 54]. Натомість, поняття «засновою» є подібним до поняття «аргумент», якщо останній розглядають не як цілу аргументувальну конструкцію, а її частину.

аргументування. Тому розглянемо це питання з урахуванням такої специфіки, використавши як емпіричний матеріал фрагменти правотворчої, правотлумачної та правозастосовчої аргументації з української правової системи. Мета цієї статті полягає у тому, щоб надати загальну характеристику мовним засобам правового аргументування, реконструювавши правову аргументацію та виявивши її мовні індикатори. Вихідним пунктом у досягненні такої мети є аргументувальний характер природної мови.

Виклад аргументувальних конструкцій у правовому аргументуванні. Французькі лінгвісти О. Дюкро та Ж.-К. Анскомбр [12] ще в кінці ХХ століття висловили думку, що аргументувальність є невід'ємною рисою використання мови. Вона ґрунтується на двох принципах. Насамперед, усі вислови вказують на певні класи висновків, що їх позначають терміном «аргументувальна орієнтація». Наприклад, якщо певний предмет визначають як дешевий, це може вказувати на висновок про те, що він не дуже якісний або на те, що він буде вигідною покупкою. Це пов'язано з тим, що предикат цього вислову неявно покликається на певний топос – узагальнення, яке належить культурному фону всіх членів певної мовної спільноти. Крім того, кожен вислів є частиною прихованого діалогу, що його позначають терміном «поліфонія». Він означає, що в діалозі можуть бути представлені різні думки, але мовець захищатиме лише деякі з них. Сполучні слова та інші мовні засоби відіграють роль показників спрямованості аргументації і сигналізують, якої позиції дотримується або не дотримується мовець. Наприклад, «склянка наполовину порожня» є помірно песимістичною, а «склянка наполовину повна» є оптимістичною [1, с. 209–210]. Зазначений висновок є загальним і стосується того, що різні суб'єктивно обрані мовні засоби можуть вказувати на один і той самий факт.

Зокрема, Ф. Юнслагер [15, с. 112–118] показала, що в результаті того, що обробку тексту здійснюють зверху до низу, поява певної позиції спричиняє очікування, що за нею слідуватиме аргументування. На її думку, побудова аргументування «точки зору–аргумент» сприяє ідентифікуванню аргументувальних конструкцій у тексті, а побудова «аргумент – точка зору», навпаки, ускладнює. У разі непрямої аргументації наявність певного контексту, який не допускає буквального (неаргументованого) тлумачення, значно полегшує розпізнавання аргументації [1, с. 211–212]. Зі зазначеним твердженням погодимося. Екстраполювавши ці пропозиції на правову аргументацію, зокрема правозастосовчу, можна висловити такі міркування. У судовій аргументації в Україні аргументи здебільшого будують за зразком «аргумент–точка зору». Тобто, спочатку висловлюють засновки (аргументи), а тоді висновок аргументу (точку зору). Також про саме такий виклад правової аргументації йдеться у посібнику з написання судових рішень. Автори зазначеного посібника, пропонують будувати аргументи від засновків до висновку [5, с. 130], аналогами яких, як було зазначено, є аргумент і точка зору у цитованому вище дослідженні Ф. Юнслагер. Тобто автори згаданого посібника, а також більшість українських суддів обирають такий варіант викладу правової аргументації, який важче ідентифікувати та сприймати адресату аргументації й аудиторії. Певний виняток з цієї тенденції можна вбачати у практиці Верховного Суду, який у складі Великої Палати практикує інший варіант побудови аргументів. Д. Гудима найважливішими принципами написання судового рішення вважає виокремлення *контексту* і *суті* у «вступній» частині судового рішення, перед описом обставин справи, перед описом і аналізом доказів, перед викладенням мотивів рішення, перед наведенням цитат із законодавства, зі судових рішень тощо. Під «контекстом» він розуміє стисле формулювання того, про що йтиметься далі, формулювання певної проблеми, яку треба вирішити; акцент на

тих подробицях, які важливі і на які варто відразу звернути увагу у рішенні суду. Під «суттю» він розуміє висновок суду щодо сформульованої проблеми [3]. Зі зазначеного випливає, що перед наведенням засновків аргументів формулюють основні питання, які розглядатиме далі суд, а також висновок суду. Отже, висновок суду (суть) розміщують перед аргументами суду у мотивувальній частині судового рішення, забезпечуючи кращий варіант викладу аргументувальної конструкції («точка зору–аргумент»), на який вказувала Ф. Юнслагер. Наведемо приклад такого викладу аргументації у постанові Великої Палати Верховного Суду у справі № 9901/76/19 від 31.03.2021:

«...ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

(1) Оцінка аргументів сторін і висновків суду першої інстанції (1.1) Щодо наявності у Комісії обов'язку оприлюднювати на її офіційному вебсайті прийняті нею нормативно-правові й індивідуальні акти (крім внутрішньоорганізаційних)

12. Суд першої інстанції вважав, що Закон № 2939-VI зобов'язує розпорядників публічної інформації, у тому числі Комісію, «оприлюднювати інформацію, що міститься у відповідних документах, а не лише інформацію про такі документи (їх реквізити тощо)». *Велика Палата Верховного Суду з таким висновком суду першої інстанції погоджується* (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.).

13. 18 липня 2019 року на судовому засіданні позивач вказав, що будь-який нормативно-правовий акт або акт індивідуальної дії Комісії матиме форму рішення, а тому це тотожні поняття (а. с. 108; файл 1 2019_07_18 15-28-00; час: 00:05:31 – 00:05:46).

14. Згідно з частиною другою статті 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір...

32. На підставі наведеного Велика Палата Верховного Суду вважає обґрунтованим висновок суду першої інстанції про наявність у відповідача як розпорядника публічної інформації обов'язку оприлюднювати його нормативно-правові й індивідуальні (крім внутрішньоорганізаційних) акти (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.)» [7].

У зазначеному фрагменті висновок (точка зору) передусе засновкам (аргументам), а також наведений ще раз після засновків у дещо іншому формулюванні. Вважаємо, що такий виклад аргументувального блоку у правозастосовчій аргументації є виправданим і полегшує як сприйняття, так і розуміння аргументувальної конструкції, у такий спосіб посилюючи її прийнятність, переконливість, а отже й ефективність.

Незважаючи на те, що зазначений виклад аргументувальних конструкцій стосується аргументації правозастосовчої, його доцільно поширити й на інші різновиди правової аргументації – насамперед, офіційну правотлумачну та правотворчу (для висновків експертів щодо змісту законопроектів).

Лексичні засоби правової аргументації. Ф. Ван Ємюрен, П. Гутлосер та А. Ф. Снук-Геркеманс наголосили на тому, що певні слова чи словосполучення, які використовують у аргументувальних дискусіях або текстах, часто вказують на те, що мовець робить певні аргументувальні рухи. На їхню думку, вживання словосполучень «з мого погляду», «на мою думку», «я вважаю», «загалом», «отже» можуть, зокрема, свідчити про формулювання точки зору, а вживання «тому що», «беручи до уваги, що», «оскільки» – про наявність власне аргументувальної конструкції. Усі ці мовні засоби вони пропонують називати *індикаторами аргументування*, визначаючи їх як «слова та словосполучення, що можуть стосуватися аргументувальних рухів, таких як висунення точки зору чи аргументування» [18, с. 1].

Автори одразу ж роблять застереження, що вживання таких індикаторів є ознакою того, що здійснюють певний аргументувальний рух, але це не вирішальний показник. Сполучник «отже» може бути використаний для зв'язування частин тексту, а після «тому що» може бути пояснення, а не аргумент. Проте залежно від контексту вживання слів-індикаторів є достатньою підставою розглянути, чи було висунуто точку зору (висновок) або аргументацію. Інші слова-індикатори аргументування вказують на аргументувальні рухи у подібний спосіб [18, с. 1]. Зазначене можна вважати гіпотезою, яку можна підтвердити або спростувати, реконструювавши правову аргументацію, виражену певною мовою у певній правовій системі.

Як зазначила Д. Шифрін, мовними засобами, за допомогою яких відстоюють думку у вигляді завершального узагальнення, є невизначені займенники, дієслова стану та форма теперішнього часу дієслова. Відстоювати думку допомагають сполучники: єднальні сполучники часто вводять думку, а сполучники підрядності – підтримку цієї думки. Думка (точка зору) може займати граничне місце на початку і в кінці розширеної репліки або внутрішнє місце між двома аргументами на підтримку висловленої думки (точки зору). Одну з основних характеристик вираженої думки – спірність – часто маскують певними засобами, які посилюють чи наголошують на змісті розмови [17, с. 35–46]. Зазначене написано щодо аргументації загальної, але стосується і правової аргументації. Наприклад, розглянемо такий аргумент з наслідку дії встановленого правового регулювання у правотворчій аргументації, представлений у Висновку Головного науково-експертного управління до закону № 1525 від 15.10.2020.

«У цілому погоджуючись (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) із необхідністю перегляду вказаної норми, разом із тим, звертаємо увагу на те, що її виключення в цілому, без запровадження альтернативного механізму оподаткування прибутку нерезидентів від рекламних послуг (що також є актуальним і для оподаткування прибутку нерезидентів від цифрової економіки), на наш погляд, суттєво ускладнить, або ж взагалі зробить неможливим його стягнення на сьогодні в Україні та, як наслідок (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.), призведе до зменшення бюджетних надходжень» [2].

У цьому аргументі курсивом виділені сполучники, які з'єднують засновки аргумента з висновком (точкою зору). Вони є як на початку аргументувальної конструкції, так і всередині і перед формулюванням точки зору (висновку).

Розглянемо далі вживання сполучників як основних мовних індикаторів аргументів. У праці, присвяченій маркерам дискурсу, Д. Шифрін [8] описала прагматичні й інтеракційні функції з'єднувальних слів, що трапляються в аргументувальному дискурсі. Вона розглянула місце таких слів у аргументувальному дискурсі. Сполучник «і», на її думку, з'єднує ідейні блоки, встановлюючи внутрішні зв'язки в структурі тієї чи іншої дії, як-от представлення точки зору та аргументів на підтримку цієї позиції. Сполучник «і» свідчить про те, що мовець виявив наступний, структурно пов'язаний з попереднім, блок. Окрім того, «і» свідчить, що мовець визначає те, про що йдеться, як продовження попереднього висловлювання. Ідентифікація блоків, які автор продовжує розвивати, і їхніх структурних еквівалентів, залежить від використання текстової інформації, що перебуває поза межами самого «і» [1, с. 209]. Погодимось, що сполучник «і» слугує для об'єднання засновків і висновків одного аргументу у правовій аргументації. Водночас цей сполучник може сполучувати і декілька аргументів між собою. Але у такому разі йтиметься про такі аргументи, що виражені текстом невеликого обсягу. Натомість, для об'єднання в аргументувальній структурі

декількох аргументів часто використовують інші мовні засоби, що допомагають структурувати текст, як-от: «крім цього», «також», «по-перше», «по-друге», «по-третє», «насамперед», «далі», «насамкінець» та інші. Наприклад, сполучник «і» слугував для поєднання засновків аргументу у такому фрагменті офіційної правотлумачної аргументації, яка представлена в ухвалі Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Нестеренка Сергія Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису частити 5 статті 176 Цивільного кодексу України № -2(П)/21 від 16.09.2021 року:

«положення ч. 5 ст. 1176 ЦК України є неконституційним оскільки всупереч приписам ст. 22, 56 Конституції України містять обмеження, не передбачені цією статтею Конституції України і (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) звужують встановлене Конституцією України право на відшкодування збитків, завданих незаконними рішеннями органів державної влади – судів» [9].

Сполучник «але» Д. Шифрін описує як індикатор того, що мовець визначає наступний блок як протиставну дію (*contrasting action*). У такому разі «але» стає засобом висловлювання точки зору, який вказує на прихильність мовця до того чи іншого твердження у таких випадках: 1) після того, як його перервали, коли він висловлював свою думку; 2) коли його неправильно зрозуміли; 3) коли його звинуватили в голослівності; 4) коли мовець ставить під сумнів думку опонента [16]. Загалом погоджуючись, додамо, що в українській мові зазначене може стосуватися не лише сполучника «але», а й інших маркерів протиставлення, як-от: «а», «однак», «та» (в значенні «але»), «зате», «проте», «водночас» (калькованим варіантом якого є «разом з цим»). Наведені сполучники часто вживають у юридичних текстах. Особливо двозначним тут є сполучник «та», який вживають і в об'єднувальному значенні «і», і в роз'єднувальному значенні «але» («крім того», «до того ж») [6, с. 768]. Така двозначність може виявитися фатальною у юридичному контексті, особливо у вироках судів. Тому варто уважно ставитися до вживання сполучника «та».

Цікавою є роль сполучника «але» та аналогічних маркерів у побудові чи реконструюванні аргументів у правовій аргументації. Вважаємо, що вони можуть слугувати як для введення цілих контраргументувальних конструкцій (засновків і висновків контраргументу), так і для введення частин контраргументу – засновку (засновків) або висновку. Наведемо приклад правозастосовчої аргументації, представлений у рішенні Дарницького районного суду м. Києва у справі № 753/12294/19 від 29.10.2020 року.

«Відповідно до пункту 7 Резолюції публічними фігурами є особи, які обіймають державні посади і (або) користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, соціальної сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі).

Водночас (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) статтями 3, 4, 6 Декларації передбачено, що оскільки політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади або здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорювання, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики у засобах масової інформації з приводу того, як вони виконували або виконують свої функції. При цьому зазначені діячі та

особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами.

Разом із тим (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) оспорювана інформація щодо ОСОБА_4 пов'язана не з його приватним життям як публічної особи, не з його діяльністю як народного депутата України чи з його політичною діяльністю загалом, а стосується його особистих немайнових прав, зокрема права на використання імені, на повагу до честі та гідності позивача та на недоторканість його ділової репутації» [8].

У наведеній аргументувальній конструкції міститься аргумент зі встановленої норми (у термінах Д. Волтона [20, с. 39]), у якому твердження про факти у справі (один із засновків) спростовує положення цитованих юридичних норм. Таке спростування введено за допомогою словосполучки «разом з тим» у значенні «але». Тому у поданому прикладі вона слугує саме для введення контраргументувального засновку аргументу. Цікаво, що твердження про право у наведеному прикладі представлене двома засновками, що поєднані прислівником «водночас», який тут виконує саме поєднувальну роль. Отже, саме у цьому аргументі порушена роль мовних індикаторів, а замість прислівника «водночас», варто було вжити сполучник «крім того».

Ще двома самостійними індикаторами аргументації вважають сполучники «тому» і «тому що». Д. Шифрін наголосила, що сполучник «**тому**» слугує маркером для блоків основної ідеї, які представлені як такі, що впливають з чого-небудь. Водночас, сполучник «**тому що**» слугує маркером блоків підпорядкованої ідеї, які представлені як причина чогось. Причиново-наслідкові зв'язки, на її думку, можна виявити у різних ракурсах: 1) такі, що ґрунтуються на факті (причина–наслідок), 2) такі, що ґрунтуються на знанні (підстава–висновок), 3) такі, що ґрунтуються на дії (мотив–дія, що її здійснюють через висловлення, наприклад, вимоги). Крім цього, «тому» маркує переходи, як-от завершення репліки, кінець блоку та/або завершення теми [1, с. 209]. Погодимось з тим, що сполучник «тому що» є індикатором саме зв'язку причини і наслідку у широкому сенсі. Зазначене також стосується сполучників «бо», «оскільки», «позаяк», якщо вони несуть таке ж семантичне навантаження в реченні, як і «тому що». Сполучник «тому», вважаємо, найчастіше слугує для пояснювання чи продовження думки. Крім того, функцію «тому» в реченні може виконувати слово «відповідно».

Наведемо деякі приклади вживання цих сполучників у правовій аргументації. Звернемося до вже цитованого рішення Дарницького районного суду м. Києва у справі № 753/12294/19 від 29.10.2020 року. Висновок аргументу суд сформулював так:

«Таким чином наведені докази спростовують ті обставини, що позивач співпрацював з органами державної безпеки СРСР-УРСР та поширена інформація не відповідає дійсності, а *тому* (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) є недостовірною» [8].

У цитованому висновку аргументу індикатор «тому» поєднує елементи висновку аргументу, слугує для пояснення того, що інформація, яка не відповідає дійсності, є недостовірною. Наведемо далі інший приклад.

«Отже, враховуючи те, що діяльність в Україні комуністичного режиму та органів державної безпеки СРСР чинне законодавство визнає злочинним, поширена відповідачем інформація про віднесення позивача до особи, яку підтримувала держбезпека породжує негативне ставлення суспільства до позивача, дискредитує його репутацію як людини і громадянина. *Оскільки* (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) недостовірною інформація наводиться в контексті розповіді про

професійну діяльність позивача, поширення такої інформації завдає шкоди діловій репутації та створює враження про вчинення ним незаконних дій та порушення моральних принципів суспільства. Наведена інформація викладена автором у формі категоричних стверджень про існування конкретних обставин (фактів), які нічим не підтверджені, є негативною, а *тому* (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) суд визнає її недостовірною і такою, що порушує особисті немайнові права позивача» [8].

У наведеному фрагменті представлено лише висновок аргументу. Проте цей висновок складний і викладений як демонстрація*. Сполучник «оскільки» слугує для введення одного зі засновків через зазначення причинно-наслідкового зв'язку. Через індикатор «тому» суд пояснює свій висновок. Прикметно, що в цитованому фрагменті зазначені мовні індикатори «оскільки» (як синонім «тому що») й «тому» вжиті у властивому для них аргументувальному значенні.

Синтаксичні засоби правової аргументації. Ще одним мовним засобом аргументації є речення. Дослідження ролі синтаксису в аргументуванні свого часу здійснив Ф. Джонсон-Лерд [4]. Він виявив, що носії мови здійснюють аргументування, не витлумачуючи речення на основі правил синтаксису. На його думку, для носіїв мови засновки слугують вихідною точкою для побудови мисленнєвої моделі сприйняття інформації, що відповідає структурі ситуації. У процесі виведення висновків із цих засновків семантичну інформацію, що міститься в засновках, утримують у пам'яті і якомога економічніше поєднують з наявними уявленнями, переконаннями та знанням. У результаті цього з'являється висновок, який містить відбитки ідей, що явно не відображені у засновках. Семантичну інформацію утримують у пам'яті, оскільки мовне оформлення інформації у засновках є дуже важливим для її представлення в мисленнєвих моделях. Зазвичай мовці використовують лише одну модель, у якій задіюють висловлені засновки, бо людський мозок працює за принципом економічності й мінімалізму. Основним фактором побудови мисленнєвої моделі, на думку Ф. Джонсона-Лерда, є володіння необхідними знаннями, бо це дає змогу створити альтернативні моделі ситуації [4, с. 212–213]. Зі зазначеним погодимося з огляду на герменевтичний механізм розуміння. На розуміння синтаксичних конструкцій, які слугують засновками аргументу, накладене їх передрозуміння, яке визначають особливості особистості, потреби та інтереси, попередній досвід людини. Воно визначає й спрямовує розуміння речень та створює умови для висновування. Тому синтаксичні індикатори правової аргументації є важливими, але не основним для висновування.

Звернемо увагу на особливості синтаксису правничої мови, що неодмінно впливають на аргументування. Адже синтаксис правничої мови слугує для побудови аргументів, а також впливає на їх реконструювання.

По-перше, йдеться про необхідність викладати засновки і висновок аргументу якомога простішими реченнями з прямим порядком слів. Довгі речення засновків аргументів створюють додаткові можливості для «навішування» на ці засновки додаткових сенсів. Це може призводити до слабшої підтримки висновку аргументу. Тоді зміст засновків аргументу потребуватиме додаткового обґрунтування і надаватиме підстави для пошуку контраргументів.

По-друге, йдеться про необхідність будувати речення з активним станом дієслова-присудка й уникати явища «діяча в орудному відмінку» (наприклад,

*Демонстрацію у логіці розглядають як складник внутрішньої структури аргументації, який слідує за тезою й аргументом і полягає в зв'язуванні засновків і висновку [20, с. 368].

«судом встановлено»), а також структурувати текст впровадженням відповідних слів-індикаторів як засновків, так і висновків аргументів.

Як приклад ролі синтаксису у побудові аргументів наведемо фрагмент Ухвали суду про зміну запобіжного заходу від 20.05.2015 року:

«Щодо твердження прокурора та слідчого про те, що Н. вчинив тяжкий злочин, у нього відсутні міцні соціальні зв'язки за місцем проживання, а саме Н. не має власної сім'ї, не одружений, немає дітей, відмовився від дачі показів, у нього відсутнє постійне місце роботи, що внаслідок вчинення кримінального правопорушення завдана істотна шкода потерпілому на суму 51 698,88 грн та *зухвалість* з якою було вчинено кримінальний злочин, то слід зазначити, що вказані *обставини вже з'ясовувались слідчим суддею* (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) під час розгляду клопотання про застосування тимчасового запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту – 12.05.2015 року та *відтак* (виокремлення курсивом наше. – Т. Д.) не виникли після прийняття ухвали слідчого судді від 12.05.2015 року та існували під час прийняття зазначеної ухвали»¹.

У зазначеному фрагменті викладено засновки і висновок аргументу суду одним реченням. Вже розпочинаючи зі слова «зухвалість» стає незрозумілим аргумент суду, бо неочевидно, чого стосується це слово і частина речення після нього. Словосполучка «обставини вже з'ясовувались слідчим суддею» є помилкою «діяча в орудному відмінку». Якщо дослівно пояснити значення цього формулювання, то воно є таким: хтось взяв слідчого суддю і ним з'ясовував обставини. Таке формулювання порушує точність викладу аргументів. Ще звернемо увагу на введення висновку аргументу за допомогою неправильного індикатора «відтак», який в українській мові означає «згодом», «після». Тому формулювання аргументу з численними засновками і висновком у цитованому реченні є невдалим його синтаксичним оформленням. Воно може призводити до ускладнення розуміння суті такого аргументу або до неправильного розуміння. Це своєю чергою може перешкоджати обґрунтуванню оскарження судового рішення, у якому такий аргумент міститься. Загалом, дотримання мовних правил синтаксису української мови є неодмінною передумовою побудови ефективних аргументів.

Висновки. Виклад аргументувальних конструкцій у правовій аргументації варто здійснювати у порядку «точка зору–аргумент», оскільки така послідовність сприяє кращому ідентифікуванню аргументувальних конструкцій. На сьогодні таку послідовність викладу правової аргументації можна простежити у деяких постановках Великої Палати Верховного Суду.

Звісно, мовні засоби допомагають ввести елементи аргументувальних конструкцій, якими є засновки (аргументи) та висновки (точки зору). Такими мовними засобами є лексика й синтаксичні конструкції. Проте є певні мовні індикатори правового аргументування – слова та словосполучки – що можуть стосуватися саме певних аргументувальних рухів, таких як висунення точки зору чи аргументів. Сполучники «і», «але», «тому», «тому що» та їхні семантичні аналоги слугують для різних цілей і можуть вказувати на різні елементи аргументувальних конструкцій. Сполучник «і» найчастіше слугує для поєднання засновків аргументу. Сполучник «але» та аналогічні маркери можуть слугувати як для введення цілих контраргументувальних конструкцій, так і для введення частин контраргументу – засновку (засновків) або висновку. Сполучник «тому що» та аналоги є індикатором

¹ Ухвала про зміну запобіжного заходу у справі №713/1613/12 від 20.05.2015. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23602082>

саме причинно-наслідкового зв'язку у широкому сенсі. Сполучник «тому» й аналогії найчастіше слугує для пояснювання чи продовження думки.

У правовій аргументації лексичні й синтаксичні засоби не завжди вжиті правильно, а тому не завжди можуть бути індикаторами аргументувальних конструкцій. Довгі речення засновків аргументів створюють додаткові можливості для «навішування» на ці засновки додаткових сенсів. Це може призводити до слабшої підтримки висновку аргументу. Тоді зміст засновків аргументу потребуватиме додаткового обґрунтування і надаватиме підстави для пошуку контраргументів.

Список використаних джерел

1. Аньес Ван Реес М. Інтерпретація и реконструкція аргументації. *Важнейшие концепции теории аргументации* / пер. с англ. В. Ю. Голубева, С. А. Чахоян, К. В. Гудковой; науч. ред. А. И. Мигунов. Санкт-Петербург, 2006. С. 198–239.
2. Висновок Головного науково-експертного управління до закону №1525 від 15.10.2020. URL : https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:lt0tMJvnwaQJ:https://w1.c1-rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1%3Fpf3511%3D70112+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua&client=safari
3. Гудима Д. А. Найважливіші принципи написання судового рішення: презентація виступу. URL : https://drive.google.com/drive/folders/1uh_K7w2jBINchNN5Baya_aiolsTNoXPv
4. Конверський А. Є. Логіка : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. 391 с.
5. Написання судових рішень : практично-методичний посібник викладача. Київ : USAID; Національна школа суддів України, 2016. 256 с.
6. Ніковський А. Українсько-російський словник. Київ : Видавничий дім Дмитра Бугаро, 2018. 864 с.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 9901/76/19 від 31.03.2021. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99890781>
8. Рішення Дарницького районного суду м. Києва у справі № 753/12294/19 від 29.10.2020. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92520431>
9. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Нестеренка Сергія Федоровича щодо відповідності конституції України (конституційності) припису частити 5 статті 176 Цивільного кодексу України №134-2(П)/21 від 16.09.2021. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/134_22_2021.pdf
10. Ухвала про зміну запобіжного заходу у справі №713/1613/12 від 20.05.2015. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23602082>
11. Хоутлоссер П. Точка зрення. *Важнейшие концепции теории аргументации* / пер. с англ. В. Ю. Голубева, С. А. Чахоян, К. В. Гудковой; науч. ред. А. И. Мигунов. Санкт-Петербург, 2006. С. 34–64.
12. Anscombe J.-C., Ducrot O. L'argumentation dans la langue. Liege : Piere Mardaga, 1983. 184 p.
13. Feteris E., Kloosterhuis H., Plug J. Uses of Linguistic Argumentation in the Justification of Legal Decisions. *The Language of Argumentation* / ed. R. Boogaart H., Jansen, M. van Leeuwen. Cham : Springer, 2021. P. 127–143.
14. Johnson-Laird P. N. Mental Models. Cambridge, MA: Cambridge University Press, 1983. 528 p.
15. Junslager F. S. Identifying Argumentation. *Studies in Pragmadiagnostics* / ed. F. H. van Emmeren, R. Grootendorst. Amsterdam: Sic Sat, 1994. P. 112–118.
16. Shiffrin D. Discourse Markers. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 342 p.
17. Shiffrin D. Everyday Argument: The Organization of Diversity in Talk. *Handbook of discourse Analysis* / ed. T. A. van Dijk. London : Academic Press, 1985. P. 35–46.

18. Van Eemeren F. H., Houtlosser P., Snoeck Henkemans A. F. *Argumentative Indicators in Discourse. A Pragma-Dialectical Study*. Springer: Dordrecht, 2007. 234 p.
19. Van Eemeren Frans H. *Handbook of Argumentation Theory* / Frans H. van Eemeren, Bart Garssen, Erik C. W. Krabbe, A. Francisca Snoeck Henkemans, Bart Verheij, Jean H. M. Wagemans. Dordrecht: Springer, 2014. 988 p.
20. Walton D. N. *Legal Argumentation and Evidence*. Pennsylvania : Pennsylvania State University, 2002. 365 p.

References

1. Anes Van Rees, M. (2006). *Ynterpretatsyia y rekonstruktsyia arhumentatsyy. Vazhneishye kontseptsyi teoryi arhumentatsyy* / per. s anhl. V. Yu. Holubeva, S. A. Chakhoian, K. V. Hudkovoii; nauch. red. A. Y. Myhunov. Sankt-Peterburh, 198–239.
2. *Vysnovok Holovnoho naukovo-ekspertnoho upravlinnia do zakonu №1525 vid 15.10.2020*. Retrieved from https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:lt0tMJvnwaQJ:-https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1%3Fpf3511%3D70112+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua&client=safari
3. Hudyma, D. A. *Naivazhlyvishi pryntsyipy napysannia sudovoho rishennia: prezentatsiia vystupu*. Retrieved from https://drive.google.com/drive/folders/1uh_K7w2jBINchNN5Baya_aiolsTNoXPv
4. Konverskyi, A. Ye. (2017). *Lohika* : pidruchnyk. Kyiv : VPTs «Kyivskiy universytet».
5. *Napysannia sudovykh rishen: praktychno-metodychniy posibnyk vykladacha*. (2016). Kyiv : USAID; Natsionalna shkola suddiv Ukrainy.
6. Nikovskyi, A. (2018). *Ukrainsko-rosiiskiy slovnyk*. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buharo.
7. *Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu u spravi № 9901/76/19 vid 31.03.2021*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99890781>
8. *Rishennia Darnytskoho raionnoho sudu m. Kyieva u spravi № 753/12294/19 vid 29.10.2020*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92520431>
9. *Ukhvala Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy pro vidmovu u vidkrytti konstytutsiinoho provadzhennia u spravi za konstytutsiinou skarhoiu Nestierenka Serhiia Fedorovycha shchodo vidpovidnosti konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) pryypysu chastyty 5 statti 176 Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy №134-2(II)/21 vid 16.09.2021*. Retrieved from https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/134_22_2021.pdf
10. *Ukhvala pro zminu zapobizhnoho zakhodu u spravi №713/1613/12 vid 20.05.2015*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23602082>
11. Khoutlosser, P. (2006). *Tochka zrenyia. Vazhneishye kontseptsyi teoryi arhumentatsyy* / per. s anhl. V. Yu. Holubeva, S. A. Chakhoian, K. V. Hudkovoii; nauch. red. A. Y. Myhunov. Sankt-Peterburh, 34–64.
12. Anscombre, J.-C., Ducrot, O. (1983). *Largumentation dans la langue*. Liege : Piere Mardaga, 184 p.
13. Feteris, E., Kloosterhuis, H., Plug, J. (2021). Uses of Linguistic Argumentation in the Justification of Legal Decisions. *The Language of Argumentation* / ed. R. Boogaart H., Jansen, M. van Leeuwen. Cham: Springer, 127–143.
14. Johnson-Laird, P. N. (1983). *Mental Models*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
15. Junslager, F. S. (1994). *Identifying Argumentation. Studies in Pragmadiialectics* / ed. F. H. van Eemeren, R. Grootendorst. Amsterdam: Sic Sat, 112–118.
16. Shiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
17. Shiffrin, D. (1985). Everyday Argument: The Organization of Diversity in Talk. *Handbook of discourse Analysis* / ed. T. A. van Dijk. London : Academic Press, 35–46.
18. Van Eemeren, F. H., Houtlosser, P., Snoeck Henkemans, A. F. (2007). *Argumentative Indicators in Discourse. A Pragma-Dialectical Study*. Springer: Dordrecht.

19. Van Eemeren Frans, H. (2014). *Handbook of Argumentation Theory* / Frans H. van Eemeren, Bart Garssen, Erik C. W. Krabbe, A. Francisca Snoeck Henkemans, Bart Verheij, Jean H. M. Wagemans. Dordrecht: Springer.
20. Walton, D. N. (2002). *Legal Argumentation and Evidence*. Pennsylvania : Pennsylvania State University.

LANGUAGE TOOLS OF LEGAL ARGUMENTATION: GENEGAL OVERVIEW

T. Dudash

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: tamara.dudash@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-4424-052X*

The article is dedicated to a general overview of language tools of legal argumentation. It is concluded that legal arguing should be presented according to the scheme «from standpoint to argument», designated for better identification of legal argumentation. Nevertheless, decision writing guidelines for judges recommend to present judicial argumentation according to the scheme «from argument to standpoint». This scheme is embodied in the argumentation of judicial decisions by the majority of Ukrainian judges. However, the Grand Chamber of the Supreme Court introduces the first approach, presenting its legal argumentation from the standpoint to the argument in certain of its resolutions.

Lexical and syntactic means are considered as the tools of legal arguing. The author points out that language tools of legal argumentation introduce the elements of the argumentation – the arguments and the standpoint as well as connect the separate argumentations in a multiple one. Simultaneously, lexical and syntactic means can serve as language indicators of argumentative moves in legal argumentation as far as they introduce the standpoint or the arguments.

The author analyses language indicators of argumentation in legal reasoning in Ukrainian legal system. The conjunctions «and», «but», «therefore», «because» and their semantic equivalents serve different purposes and may indicate different elements of argumentative constructions. The conjunction «and» often serves to combine the premises of the argument. The conjunction «but» and similar can be used both for the introduction of counter-argumentative constructions and for the introduction of parts of the counter-argument. The conjunction «because» or its semantic equivalents is indicator of causal relation in the broader sense. The conjunction «therefore» and similar often serve to explain or continue the idea. Language indicators of legal argumentation in law-making, official legal interpretation and legal application are considered.

Lexical and syntactic means of legal argumentation are not always used correctly. Therefore, they can hardly indicate the argumentative moves correctly. Long sentences of arguments create additional opportunities for «hanging» additional senses on these premises. This may lead to weaker support for the conclusion of the argumentation. Consequently, the premises of the argument may need further justification.

Keywords: language indicator, argumentative move, argument, standpoint, Ukraine.

*Стаття: надійшла до редакції 05.03.2022
прийнята до друку 20.05.2022*